

Organizirano samovarovanje

Janez Pečar*

V bojazni za svoje življenje in premoženje ljudje v lokalni skupnosti in soseski, skoraj povsod po svetu, v zadnjih desetletjih vedno bolj samoorganizirajo varstvo. Ta vigilantizem pogosto podpira celo država, zlasti pa policija, predvsem zato, ker je vedno bolj nemočna do novih oblik kriminala, čeravno tudi nekonvencionalnega večinoma ne more obvladovati brez sodelovanja javnosti. Zato prihaja do petnih načinov samovarovanja, motiviranega z nemočjo, strahom in ksenofobijo možnih žrtev. Samovarovanje večinoma temelji na lastnih virih, sposobnostih in zmogljivostih ter tudi na nekakšni teritorializaciji varstva, ki ima lahko za posledico nepričakovano enklavizacijo.

Tako vzpostavljeni »državljanški« kontrolo poteka pretežno proaktivno, spodbuja kolektivno vedenje in skupinsko psihozo, primerno za obrambo, za katero pripravlja tudi ustrezne preprečevalne programe, varnostno načrtovanje in kontrolne strategije. Hkrati včasih oblikuje tudi ustrezno fizično okolje, predvsem na spoznanih o »branjivem prostoru« (defensible space). Z vsem tem je lažje posredno in neposredno nadzorovati sumljive dogodke in ljudi, pa tudi viktimigene možnosti. Te pa čedalje bolj zahtevajo tudi spremenjanje ljudi in ne samo varovanje stvari kot najlažjo možnost omejevanja deviantnosti. Sveda so najpomembnejši akterji predvsem storilci, največkrat tisti, ki v posamezno sosesko ali lokalno skupnost prihajajo od drugod. Samovarovanje, tako individualno kot skupinsko, postaja čedalje bolj pomemben način obrambe in alternativa dejavnosti državnih represivnih organov.

Ključne besede: kriminaliteta, preprečevanje, samovarovanje, programi, varnost, soseska.

UDK 351.746

Quidquid recipitur ad modum
recipientis recipitur
(Karkoli sprejemamo, sprejemamo
na sebi lasten način)

Emil Durkheim (1858—1917) je bil verjetno prvi, ki je zapisal, da ima kriminal tudi integrativno vlogo, kasneje pa so to njegovo misel potapljalji in utrjevali še mnogi drugi. Omenjena trditev odpira poleg negativnih tudi pozitivne poglede na kriminal. **Integrativna plat kriminala** se doslej v zgodovini še nikoli ni tako jasno pokazala kot v obdobju po 60. letih tega stoletja, ko so po svetu nastajale in se razvijale najrazličnejše državlanske organizacije za boj s kriminalom ter ga želete omejevati, vsaj v tistem delu, ki nastaja v ožjih skupnostih, zlasti pa soseskah. Tako se državi in zasebnemu varstvu pridružuje še možnost zatiranja deviantnosti v okolju, kjer ljudje prebivajo. Gotovo to ni nova zgodovinska alternativa obrambe majhnih človeških skupnosti pred nevarnostjo, toda kar zadeva kriminal, je pa najbrž začetna. In že zato privlači pozornost javnosti in znanosti ter vzbuja motiviranost za posnemanje ali vsaj prilaganje poznanih modelov.

Spodbude za organizirano samovarovanje gre iskati v **bojazni ljudi za lastno življenje in premoženje in v upiranju nevarnosti**, ki prihaja s kriminalom, zlasti v mestih oziroma posameznih predelih in naseljih. Želja po »storiti nekaj«¹ na-

peljuje ljudi, da delujejo bodisi posamično bodisi skupinsko, zato da bodo manj ogroženi in bolj brezskrbni, kolikor že ni mogoče pričakovati, da bi deviantost v svojem lastnem okolju sploh odpravili. Gre za to, da predvsem sosedje pomagajo drug drugemu in da organizirani sami pomenijo grožnjo tistim, ki bi jih morebiti napadali. Z nekakšno teritorializacijo svoje dejavnosti opazujejo sumljive dogodke in ljudi okoli sebe, organizirajo nadzorovanje in ustvarjajo podobo o sebi in svoji soseski z namenom, da bi odvračali odklonskost.

Pri tem gre za osebno varstvo, hišno oziroma stanovanjsko ali gospodinjsko zaščito in širšo skupinsko oziroma lokalno varovanje ter obrambo soseske. Ključni pri tem so **prostovoljnost, množičnost, samoorganiziranost, visoka stopnja neformalnosti in kolegialnosti, relativna nepodredljivost**, vendar pa dokajšnja navezanost na lokalne državne nadzorstvene organe (policijo) in s tem povezane možnosti samovzdrževanja ter izmenjavanja informacij ter pomoči. Te okoliščine so odvisne od tega, ali gre za Zahod ali Vzhod, toda nikjer ne opuščajo možnosti, da državljeni sodelujejo pri omejevanju deviantnosti, še posebej mladoletniške. Ponekod, zlasti v ZDA, pa prenapolnjenost zaporov naravnost sili obstoječo »kriminalno politiko« v iskanje novih možnosti za oviranje kriminala, pri čemer je »community control« le ena izmed oblik. Organizirano samovarovanje je zato priložnost, ki je ne gre zanemariti.

Takšno samoorganizirano varovanje ima nedvomno več prednosti. Ustvarja smisel za skupnost in skuša vzdrževati družbeno kohezijo vsaj

* Janez Pečar, diplomirani pravnik, doktor znanosti, redni profesor za kriminologijo, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani, Kongresni trg 11, 61000 Ljubljana.

¹ Skogan, s. 439.

v soseski, oblikuje skupinski varovalni interes in določena pričakovanja, da se bodo kriminal in druge nevarnosti zmanjšale, napoveduje vojno deviantnosti, išče socialno sprejemljive rešitve v korist lokalne skupnosti in s tem oblikuje nekakšen skupinski odgovor na deviantnost in kriminal, vzpostavlja integriranost soseske in jo usposablja za samovarovanje, izboljšuje z deviantnostjo povezane ekološke razmere in še kaj. Očitki, ki gredo na račun tega varstva pa so predvsem, da vsebuje pretežno k mladim navedene strategije in da **razvija smisel in zanimalje za kontrolo, ne pa toliko za vzroke kriminala in deviantnosti**, kar naj bi izhajalo že iz pozitivistične kriminološke šole.

Ob vedno bolj profesionalizirani vlogi družbenega nadzorstva in tudi zasebnega varstva se z organiziranim samoravnjanjem kot nekakšno nasprotje legitimizira **sprejemljivi vigilantizem**, ki se kaže kot dobrodošla pa tudi cenena alternativa boja z deviantnostjo. Zaradi prednosti ne posrednega delovanja v ogroženem okolju je gotovo sredstvo, ki ga tudi v prihodnosti ne gre zanemarjati.

1. Različnost oblik samovarovanja

Razvijanje t. i. državljanke samopomoči je danes v svetu tudi pri preprečevanju deviantnosti, samovarovanju, odkrivanju in prijavljanju pojavov, ki motijo kakovost življenja, zlasti v urbaniziranih krajih, doseglo najrazličnejše oblike. To je v marsičem odvisno od tega, **koliko državna oblast dovoljuje posamezniku in njegovim skupinam**, da sami urejajo vprašanja, ki jih zadevajo, in koliko zadržuje združevanje za varstva pred nevarnostmi na ravni, za katero oblast meni, da jo je še mogoče dovoljevati, ne da bi državljanke spodbude in dejavnosti ogrožale njeno prihodnost. Ker pa je samovarovanje predvsem dejavnost, ki državo nič ne stane, ali vsaj zelo malo, in ker ima največkrat tudi sama koristi, če drugi delajo namesto nje, **prihaja do različnih možnosti samovarstva**, ki ga je mogoče šteti kot sestavino neke kriminalne politike ali sploh omejevanja deviantnosti.

Tako je v tem smislu pri nas v ospredju npr. narodna zaščita, v Sovjetski zvezi narodne družine in drugod v Vzhodni Evropi (vsaj do nedavnega) komisije za koordinacijo profilaktike odklonnosti in kršitev, domski komiteji, razni odbori, komisije, centri in drugi javni mehanizmi za ravnanje z neznatnejšimi ogrožanjami in

devianti. Na zahodu pa poznajo pestre oblike, kot npr. Neighbourhood Watch, Block Watch, Apartment Watch, Crime Stop, Crime Watch, Whistle Stop, Crime Solvers, Secret Witness, Tenant patrol, Citizen patrol, Crime Alert, Thief taker in druge vigilantne skupine in organizacije. Te si na različne načine prizadavajo, ne nazadnje tudi s »property marking projects« (projekti za označevanje lastnine) in **trudijo doseči boljšo varnost**, omejevati strah pred kriminalom ter pomagati policiji pri prijemanju storilcev kaznivih dejanj.

Ker se prenekateri »stili« samovarovanja prekrivajo (zlasti patrolni), so si med seboj dokaj podobni, ali pa celo iste dejavnosti dobivajo različna imena, se nameravamo tukaj ukvarjati le z nekaterimi.

Narodna zaščita. Tu gre za organizirano delovanje, ki ima poleg vojaško-obrambnega pomena s svojimi mirnodobskimi nalogami, gotovo tudi kriminalnopolitični in vedenjskonadzorstveni smisel. Čeprav po normativni ureditvi močno spominja na organizacijo, dovoljeno od države in predpisano paravojaško inštitucijo, je po vsebinu vendarle mehanizem državljanškega samovarovanja, ki v omejenem obsegu opravlja tudi nekatere policijske naloge. Te se zlasti kažejo pri patrolnih nalogah, kot jih drugje opravljajo ljudje v smislu samovarovanja, četudi dosti bolj prostovoljno kot je to pri narodni zaščiti, ki še vedno bolj deluje od zgoraj navzdol kot od spodaj navzgor. Pri vigilantskih skupinah je ključna motiviranost in ne toliko delovanje na ukaz. Zato narodna zaščita še vedno spominja na urejenost v preteklosti ter na razne organizacijske oblike za boj s kriminalom v državah Vzhodne Evrope, ki so se zgledovale med seboj tudi pri uporabljaju javnosti za omejevanje ogrožanja, kar se pogosto razglaša za deetatizacijo države. Narodno zaščito označuje tudi organizirano »vključevanje državljanov v oborožen boj ter druge oblike odpora«,² in ker je urejena v vojaškem predpisu, ji ta okoliščina gotovo daje pečat tudi v primerjavi z drugimi samovarovalnimi organizmi drugje po svetu, tako da je z njimi manj primerljiva, toda drugačnih oblik pri nas še ne poznamo. Zato je težko reči, ali gre v tem videti pomanjkljivost ali racionalnost oziroma ekonomičnost.

V preteklosti je bilo v naših razmerah izredno veliko politično-aktivističnega, propagandnega,

² I. odstavek 64. člena Zakona o obrambi in zaščiti, Uradni list R Slovenije 555-15/91.

do znanstveno-raziskovalnega pisanja tako o družbeni kot o narodni zaščiti. To seveda ne more biti merilo za družbeno pomembnost teh dveh oblik samovarstva, v katerem je bila narodna zaščita normativno in funkcionalno še najbolj organizirana in ljudem najbolj fizično približana organizacija samozaščite.³ Oboje se je pokazalo kot nekoristno prizadevanje potem, ko je družba prišla v krizo ter so tudi politični in teoretični koncepti potrdili svojo nepomembnost in neaktualiziranost, čeprav so se pogosto ponujali kot izredno utemeljena možnost varovanja pred najrazličnejšimi ogrožanji. Kajti vključenost ljudi v narodno zaščito je bila skromna, večina ni bila seznanjena z njeno funkcijo, ustrezenne informacije niso prihajale do ljudi, varnosti je bila namenjena majhna pozornost, načrti za delovanje niso odražali dejanskih potreb, nevarnosti so bile opredeljevane nejasno, kritičnosti do lastne usposobljenosti ni bilo, ljudje so bili zanje nemotivirani, strokovna pomoč je bila slaba, podobnost s preteklostjo ni dosti pomagala, zaščitnost niso prilagajali dejanskim potrebam in jo vključevali v ustrezná okolja.⁴

Narodna zaščita se tudi poslej ohranja kot nekakšna predpisana, najsplošnejša državljanska oblika samovarovanja. Takšna kot je, tudi glede na preteklost in družbene spremembe, pa gotovo sproža nešteto vprašanj, s katerimi bi se veljalo ukvarjati vsaj toliko, kot se drugod, ko iščejo v državljanskih skupinah možnost za omejevanje družbene in individualne deviantnosti, predvsem na temelju motiviranosti in koristnosti in ne kot pravice in dolžnosti.

Neighbourhood (Crime) Watch je najbolj razširjena oblika raznih možnosti opazovanja in delovanja v bivalnem okolju, zlasti v obeh severnoameriških državah pa tudi ponekod v Evropi. Ključni namen je vzdrževati budnost ljudi z nenehnim posredovanjem ustreznih informacij, izobraževati jih o varovanju njih samih in njihovega imetja, razvijati akcijske preprečevalne programe tudi s tem, da sami varujejo drug drugega in opozarjajo državne organe na sumljive osebe, in da sodelujejo z nadzorstve-

³ Leta 1986 je bila narodna zaščita v Sloveniji organizirana v 1201 krajevnih skupnostih, v 4216 TOZD, v 599 delovnih skupnostih. Bila je aktivirana za opravljanje nalog ali zaradi usposabljanja v več kot 1000 primerih in je pri tem sodelovalo okrog 12 500 oseb. Vir Jeglič: Narodna zaščita kot oblika zaščitnega...

⁴ Iz raziskave Narodna zaščita kot oblika zaščitnega..., december 1978, s. 219—222, raziskava nosilec magister Peter Jeglič.

nimi mehanizmi tudi s prijavljanjem kaznivih dejanj.⁵

Načeloma so »Neighbourhood Watch« in podobni, na nižji ravni s stanovalci oziroma prebivalci izvajajo kriminalno-preprečevalni program, ki poteka s sodelovanjem policije, pravosodja in vladnih organov, predvsem zato, da bi bilo v soseski manj kriminala, manj materialne in druge škode in da bi omejevali strah pred kriminalom.⁶ Program vsebuje tudi usposabljanje in izobraževanje ljudi s pomenom označevanja imetja, s preprečevalno tehnologijo, s pomočjo žrtvam, z aretacijami in še čim.

V okviru programske dejavnosti ljudje prijavljajo sumljive dogodke in ljudi, obveščajo prebivalce o pojavih, ki zadevajo program, posredujejo programsko gradivo, opozarjajo na situacije, ki vodijo v deviantnost, navdihujojo ljudi za sodelovanje s sosedi in medsebojno pomoč, motivirajo za iskanje ustreznih nasvetov ter uvajajo preprečevalno tehnologijo, izboljšujejo zaščitne razmere v soseski ter sodelovanje s policijo, tudi s posredovanjem ustreznih informacij ter obveščanjem, navdušujejo ljudi za izboljševanje varnosti njihovih domov, zatirajo vandalizem, prirejajo ustrezná ulična srečanja oziroma posvetovanja, organizirajo patroliranja itd.

Opazovalni programi v soseski in drugod ter lokalni kriminalno preprečevalni programi uvažajo skupinske dejavnosti v zatiranje deviantnosti in soodgovornost za medsebojno sožitje tam, kjer ljudje prebivajo. Precejšnja razširjenost tovrstnega samovarovanja je povzročila izredno raziskovalno zanimanje, ki odkriva tudi prenekatere pomanjkljivosti, izhajajoče iz rasno mešanega prebivalstva, iz družbene razslojenosti in različne porazdelitve moći, družbene nehomogenosti, različnega lastništva bivališč itd., tja do različnih stopenj stalnosti bivanja v soseski, kar vpliva na koristnost in smotrnost umestitve kakega programa v posamezno sosesko. Od tod vprašanje, kakšen tip programa uporabiti v prav določeni soseski, katere dejavnosti naj vsebuje program, kako naj bo organiziran in kaj sploh od njega pričakovati.

Crime Stop (Crime Stoppers) je izredno izdelan program, v katerem prijavitelji obveščajo policijo o sumljivih dogodkih in ljudeh ter tako prispevajo k njeni učinkovitosti. Začel se je v Albuquerque, New Mexico, ZDA, leta 1976, na

⁵ Perry, s. 225.

⁶ Neighbourhood Watch in The Netherlands, s. 1.

pobudo policista Greg MacAleese in Caleman Tilly-a, koordinatorja prvega programa, ter se kasneje razširil po ZDA, kjer je bilo leta 1987 že več kot 600 takih programov.⁷ Podobni programi so tudi »Crime Solvers«, »Secret Witness«, »Crime Line« itd., in se še širijo v »Crime Stoppers International« s članstvom v ZDA, Kanadi, Veliki Britaniji, Novi Zelandiji, Avstraliji, Portugaliku⁸ in drugod.

V njem sodelujejo klicalci oziroma prijavitelji ali informanti, ki so seveda različno motivirani. To so predvsem kriminalci, sodelavci kriminalcev, policijski informanti in sploh »kriminalni elementi«, pa tudi opazovalci (bystanders) oziroma priče, ki iz različnih nagibov sporočajo, kaj so videli oziroma zaznali. Motiviranost za sodelovanje ali udeležbo v programu je čestokrat tudi problematična. Toda vse kaže, da policijo manj zanima ta plat kot pa namen, ki se je pokazal za učinkovitega. S pomočjo tega programa so v ZDA rešili 92 000 kaznivih dejanj in prijeli več kot 20 000 storilcev⁹ ter odkrili velike količine ukradenih predmetov in mamil, s povprečno vrednostjo 6000 dolarjev.

Sodelovanje v programu nagrajujejo s 100, 200 in 400 dolarji, odvisno od vrednosti informacije, ki mora pripeljati do prijetja osumljence. Ugotavljajo pa, da višina nagrade (prijavitelj ostaja dosledno anonimen) ne vpliva na motiviranost. Na splošno ni ugovorov zoper vsoto denarja, ki se daje kot stimulacija za ovajanje. Denar zbirajo sodišča s svojim delovanjem, o njegovi porazdelitvi pa odloča poseben organ, ki vodi vso dejavnost in prek medijev objavlja informacije v »Crime of the Week«. Tako se nenehno vzdržuje ustrezna pozornost oziroma pripravljenost.

Kljud pomislekom o nagrajevanju, možnem sodelovanju kriminalnega podzemlja, vdiranju v zasebnost, plačevanju diskretnih podatkov itd., je program na splošno sprejet v javnosti s precejšnjim soglasjem in podpira ga večina sredstev javnih občil. Zlasti mehanizmi odkrivanja in pregona ga sprejemajo z zadovoljstvom in v tem smislu tudi omogočajo »Crime Stopperjem« hitrejšo dostopnost in predvsem diskretnost. Seveda ta zahteva tudi poseben način dokumentiranja dejstev, kar ni vedno lahko.

Guardian Angels. Februarja leta 1979 je Curtis Sliwa s trinajstimi mladoletniki, kot »13 veličastnih« (Magnificent 13), pričel prostovoljno

nadzorovati potnike podzemeljske železnice št. 4, ki vozi v Bronx (New York), zlasti ob tistih urah, ko se zgodi največ kriminala. Kasneje je ta skupina, imenovana Guardian Angels, zelo narasla ne le v New Yorku, marveč je razširila svojo cestno in podzemeljskoželezniško nadzorovalno dejavnost v več kot 50 mestih v ZDA. Ustanovitelj je še vedno ostal direktor te organizacije. Ker so jo zlasti v New Yorku in tudi drugod ljudje sprejeli, se je morala z njimi spriazniti tudi policija in sploh državna oblast, in tudi Guardian Angels so se glede strokovnosti morali spoprijeti z nalogami tako, da bi naanje letelo čim manj očitkov.

Organizacija ima namen pomagati ljudem, če se ne znajdejo v velemestih, na avtobusih, v križiščih in v podzemeljskih železnicah, spremljati in varovati stare ljudi, pomagati vinjenim, njeni člani pa tudi kličejo in obveščajo policijo o različnih dogodkih in storilcih ter prijemujo storilce oziroma preprečujejo kriminal.¹⁰

Raziskave o teh skupinah so pokazale, da se ljudje, tam kjer skupine delujejo, počutijo varnejše, čeprav je nemogoče ugotoviti, ali je zradi tovrstnega delovanja resnično manj kriminala. Toda že njihova patrolna dejavnost ter navzočnost vplivata ugodno. To pa je gotovo razlog za prenekatero sumničavost policijskih organizacij, ki ugotavljajo, da Guardian Angels ne delujejo strokovno, da je med njimi dosti takih, ki so že bili kriminalni in še kaj. Toda po drugi plati je policija večinoma do teh organizacij vendarle nevtralna, ali vsaj skuša biti, kajti v ZDA ni malo vigilantskih skupin, ki posegajo v kriminalno problematiko in Guardian Angels so morebiti le ena izmed njih, verjetno najbolj popularna.

Organizacija Guardian Angels se je razvila pod vplivom karizmatične osebnosti ustanovitelja, ki je začel s tem delom kot »falirani študent«, star komaj 23 let. Vzdržuje se s podporami in prispevki in ne pristaja na skrbištvo nobene, zlasti ne državno-nadzorstvene inštitucije, ker bi s tem izgubila svojo avtonomnost. S tem pa ni rečeno, da ni nobenih pomislekov glede njenega obstoja in delovanja. Nekateri ugotavljajo, da bi Guardian Angels morali imeti minimalna pravila, vzdrževali naj bi stike z drugimi vigilantskimi državljanjskimi skupinami, zlasti z lokalnimi vodstvi tudi pri določanju potreb po varstvu, usposabljalci naj bi se bolj stan-

⁷ Crime Stoppers, s. 1.

⁸ Prav tam, s. 23.

⁹ Prav tam, s. 5.

¹⁰ Guardian Angels, s. 11; Ostrove/DiBiase, s. 186.

dardizirano, opirali naj bi se na policijo, ki pa je ne morejo nadomestiti,¹¹ itd.

Vsekakor je organizacija Guardian Angels izredno pomembna za razmišljanje o skupinskem delu in vplivih, motiviranosti, organizacijski strukturi in vodenju dejavnosti, ne le samovarovanja, ampak predvsem tudi pomoči drugim.

2. Motiviranost za sodelovanje

Naj si bodo kakšne dejavnosti za vodilne družbenе strukture še tako pomembne, nujne in koristne, z njimi ni mogoče dosegati želenih rezultatov, če ljudje niso motivirani zanje. To dejstvo zgodovina nenehno potrjuje in celotni družbeni sistemi propadajo, če jih večina ljudi ne sprejema, ali pa jih celo zavrača. Zlasti za (pozitivne) vrednote so potrebeni nagibi kot so altruizem, pomoč, samaranstvo in druge lastnosti, ki omogočajo, vzdržujejo in razvijajo posamezne dejavnosti. Samovarovanje je gotovo ena izmed njih, ki pa mora, če naj ne bo samo enkratno dogajanje, **ustrezno motivirana**.

Zato gre motivacijo za samovarstvo, na katerem temelji dobršen del kriminalne prevencije, razumeti kot nujno potrebno in trajnejšo naravnost posameznika in njegovih skupin za doseganje ustreznih ciljev. To so varnost njega samega in njegovih bližnjih (v tem smislu je po svetu dosti raziskav o viktimizaciji gospodinjstev), tako osebno kot premožensko, in v zadnjih desetletjih se zlasti poudarja varstvo tiste, kar je ljudem skupno in jim predstavlja vrednoto, čestokrat tudi politizirano. Ker pa motiviranost določa tudi »smer, trajanje in intenzivnost človeškega delovanja«,¹² velja zlasti pri samovarstvu ter njegovem organiziraju podarjati tiste okoliščine, ki ne le privabljajo ljudi, ampak jih zadržujejo, da tudi vztrajajo v njem, kajti sicer prinaša le delne učinke, ali pa jih sploh ni.

Motivacija za sodelovanje pri samovarstvu in za različne oblike njegovega obstaja in delovanja, je gotovo strah. In to strah pred nevarnostjo, ogrožanjem, prikrajševanjem, izgubo in poškodovanjem nečesa in morebiti še kaj. To potrjujejo prenekatere raziskave (glej npr. J. Shapland / J. Vagg: Policing by the Public). Strah pred kriminalom je danes, zlasti v visoko razvitih industrijskih in post-industrijskih druž-

bah gibalo za najrazličnejše kriminalopreporečevalne dejavnosti, pa tudi razлага za zaostajanje komunikacij med ljudmi, nastajanje masovne sumničavosti in ksenofobije in še kaj. Strah v marsičem pomeni biti prepričen samemu sebi, predstavlja nezaupanje vase in dvom v lastni obstanek. Strah onemogoča posameznikovo svobodo, zavira njegovo delovanje in odgovornost in v strahu izgublja oporo za uresničevanje obstojecih vrednot. Skratka, strah pomeni nemočnost in prepričenost nevarnostim. Freud razločuje nagonski, resnični strah in strah vesti.¹³

Strah pred ogroženostjo pa že od nekdaj v človeški zgodovini pogojuje ter uravnava obrambne in samozaščitne reakcije. Posameznike ali kar skupine mobilizira k dejavnostim varovalne narave, ki so določene od obsega, intenzitete, vsebine in smeri nevarnosti. Skupinska motiviranost pa gotovo pelje k organiziraju ustreznih socialnih organizacij,¹⁴ v katerih lahko vsakdo svoj prispevek samopomoči združuje z drugimi v skupinske akcije, ki se izražajo tudi v različnih programih, v našem primeru — za samovarovanje. In teh po svetu ni malo. V zadnjem času jih je celo vedno več, še posebej zato, ker posameznik spoznava, da mu država ne zagotavlja pričakovanega varstva, hkrati ko mu ne le dovoljuje in omogoča, marveč celo pomaga vzdrževati samovarovanje kot nekakšno parallelno nadzorstveno dejavnost.

Samovarovanje gotovo izhaja iz bioloških, psihosocialnih in, po Freudu, lahko tudi nagonskih potreb. Iz bioloških in nagonskih zaradi ohranitve življenja pred nasiljem in smrtjo, iz psihosocialnih pa zaradi povezovanja z drugimi, ki imajo enake oziroma podobne težave z nevarnostjo, povzročeno od drugih. Človeštvo pa se je že od nekdaj skušalo varovati pred nevarnostmi, in to vnaprej, ali pa vsaj takrat, ko jo je posameznik doživeljal. Samovarovanje torej pelje k varovanju pred nevarnostmi. Varnost je torej okoliščina, iz katere samopomoč pri varstvu sploh izhaja. Samovarstvo pa je spet lahko samo motiv za organizirano varnost ob sodelovanju z enakimi ali podobnimi v nevarnosti. Organiziranje samovarovanja je zato razmerje do varnosti, ki ga posamezniki ali skupine poudarjajo s prečevalno prakso. In če so motivirani, si bodo resnično dejavno prizadevali in ne le verbalno in normativno. Samovarovanje je zato najbolj preprosta človeška dejavnost, ki izhaja iz temeljne skrbi obdržati se in ne se pustiti ogrom-

¹¹ Guardian Angels, s. 27—28.

¹² Leksikon CZ, Morala in etika, s. 298.

¹³ Filozofski rječnik, s. 315.

žati. Stopnja ogrožanja s kriminalom pa vpliva na dojemanje nevarnosti in s tem v zvezi na ustrezeno odzivanje v organiziraju življenja, ne nazadnje tudi s samozaščitnimi dejavnostmi, tako individualno kot skupinsko. Zato je nevarnost, ki jo pomeni kriminal, vedno napeljevalni dejavnik za organiziranje skupnega varstva in dosti bolj pomemben od vseh drugih motivov, ki še morebiti izhajajo iz posameznikovih ali skupinskih interesov. Teh pa navsezadnje tudi ne gre spregledovati (komunikacije, osebna promocija, sloves, nagrajevanje, sodelovanje v sošeski, podpora, ranljivost itd.).

3. Kriminalnokontrolni koncept

Pri nas se doslej nismo posebno zanimali za omejevanje odklonskosti, vsaj ne v tolikšnem obsegu, da bi se je lotevali organizirano, oziroma z ustreznimi preprečevalnimi programi in nekimi smotri, ki bi bili dolgoročno zasnovani. Še največ je bilo storjenega pri omejevanju nezgod v prometu, v zanimanju za mladoletniško prestopništvo, zlasti povezano z drogami, in v zvezi z nemirom med mladimi ter v zvezi z alkoholizmom. Sicer pa je spet res, da v naši domovini še ni toliko kriminala, da bi ustvarjal občutke masovne prestrašenosti, in tolikšne ogroženosti, ki bi motivirala organizirano upiranje, čeprav se že pojavlja tudi ksenofobija. Tako pri nas kot v svetu lahko raste motivacija za samovarovanje iz tistega dela kriminala, ki ustvarja primarno viktimizacijo, to pa je tista, ki jo posameznik neposredno čuti na »svoji koži«, kajti druge oblike oškodovanja ga ne zdramijo. In prav teh pri nas z narodnostnimi spopadi, stечaji, prilaščanjem ob razdružbljanju skupnega premoženja, denacionalizaciji, inflatornih tokovih itd., ni bilo tako malo. Toda družbena reakcija je s svojimi mehanizmi vedno usmerjena k lažje določljivi individualni deviantnosti, ne pa h kriminalu države, politike in mogočnikov, ki vedno ostajajo v ozadju. V tem je že od nekdaj videti nemoč kazenskega pravosodja in nadzorstvenih mehanizmov družbe sploh, ki le delno obvladujejo deviantnost nižjih družbenih plasti in na nižjih družbenih ravneh. To nedvomno pomeni, da sta kriminalnokontrolni ter deviantnost preprečevalni koncept s samovarovanjem absolutno neustrezna, nedosledna, pomajkljiva in nezadostna, kajti lotevata se problematike na lažjem koncu, ki niti ni, glede nevarnosti, ki jo predstavlja, najbolj pomembna.

To pa je katastrofalna ironija človeštva, da uspeva predvsem preganjati tisto, kar je »obrobno«, je pa zaradi posameznikove ogroženosti dosti bolj vidno ter predvsem z njegovo pomočjo in zaradi njegove motiviranosti prej dosegljivo. Konvencionalni kriminal je tisti del človeške deviantnosti, ki pomeni nad vsemi najbolj očitno in večinoma takoj dosegljivo vedenjsko stalnico.

Zato se je v lokalni skupnosti oziroma tam, kjer ljudje prebivajo, in z njihovim sodelovanjem, še najlažje spoprijemati s kriminalom in drugo deviantnostjo, ker večinoma gresta na njihov račun. Tudi ni čudno, če se skoraj celotna kriminalna prevencija oprijemlje kriminoloških konceptov predvsem na nižjih ravneh, ob upoštevanju mobilizacije lokalnih virov, četudi včasih s pomočjo višjih državnih organov in predvsem policije. Pri tem gre v glavnem za tri kriminalnokontrolne koncepte, ki so po svoji vsebin predvsem preprečevalni. To so: »odvračanje viktimizacije, pozornost družbeni dezorganizaciji in nadzorstvu ter nadzorovanje skupnosti z družbenim spremenjanjem«.¹⁴

Z viktimologijo so prišli v ospredje pozornosti oškodovanci kriminala in devianti, ki so navsezadnje temeljni »vir« zla. Brez žrtev ne bi bilo kriminala. To je preprosto izhodišče in preprečevanje se večinoma začne z žrtvijo oziroma pri njej. Žrtev nudijo priložnost za deviantnost, drugače ne more priti do kriminala, ali vsaj težje, kajti večina storilcev vendarle deluje, če je za to možnost. Zato pa so potrebni varovanje, nadzorovanje, mobilizacije, zastraševanje, integracija itd.

Kolikor je kriminal posledica dezorganizacije skupnosti, kar izhaja iz čikaške šole, gre potem predvsem za **nazadovanje neformalne kontrole v primarnih skupinah** in za nezadostnost skupinskega delovanja tam, kjer ljudje prebivajo. Lokalni mehanizmi nadzorstva opravljajo svoje vloge neuspešno in zato je kriminal posledica, ne pa vzrok; s tem v zvezi nastaja dezorganizacija, ki zahteva različno organizirano programsko delovanje.

Ker je večina deviantnosti in kriminala v skupnosti (pri tem je mišljen predvsem konvencionalni) storjena na cesti (gre za t. i. pocestni in poulični kriminal in kvečjemu še vlome v stanovanja), je treba ogrožene kraje, kjer se kaj dogaja, nadzorovati z ustreznimi strategijami,

¹⁴ A Dictionary of Social Sciences, s. 448.

¹⁵ Iadicola, s. 140.

organizirano z ljudmi in sredstvi. To pomeni so-delovanje tam živečih ljudi glede na njihove interese, cilje in vrednote, ki jih je treba spraviti v sklad z željami in z zmogljivostjo organizirati lastno samovarovanje.

Kriminalnokontrolni koncept temelji potem takem predvsem na zaupanju v lastne vire, čeprav v isti skupnosti deluje še država s svojimi mehanizmi, ki pa omogoča varnost le v omejenem obsegu, nezadostno in pogosto selektivno in diskriminatorno. Nezadostnost nadzorstva pa dopušča dezorganizacijo, ki se izraža v neustreznih kakovosti življenja, v fizičnem okolju, ki napeljuje na kriminal, privablja devante od drugod, ustvarja nered, skupinske konflikte ter individualno deviantnost, povečuje viktimizacijo in še kaj.

Rešitve gre zato iskati v povečevanju individualne in skupinske budnosti, ki terja ustreznost organiziranosti s primernimi kriminalnokontrolnimi strategijami, te pa so lahko varovalne, opazovalne in kazenskopravne.

4. Porazdeljenost in diskriminatornost

Vsako nadzorstvo opravlja svoje vloge odvisno od časa, prostora in družbenega položaja posameznih vrst nadzirancev. Te okoliščine dopuščajo njegovo mobilnost in udarnost ter določajo koristnost in uspešnost. Nobeno nadzorstvo ni za vse, zato je praktično vedno toliko nadzorstev kolikor jih človeštvo potrebuje, in če niso formalna, so pa neformalna, pa tudi takšna, s kakršnimi se ukvarjam v tem pisanju in so neredko v sredi med obema, torej vmes. Pa vendar so dokaj institucionalizirana in organizirana, toda niso ne država in ne čisto zasebnštvo, ker so v marsičem vendarle odvisna od volje države in so pod njenim skrbništvom.

Če je veliko nadzorstev, se v marsičem prekrivajo. Ljudi nadzoruje več nadzorstvenih mehanizmov. Ti pa v nas iščejo deviacije po svojih izhodiščih, ki jih določa nadzorstvena zmogljivost in sposobnost. Zato je nadzorstvo različno porazdeljeno, nikoli nobeno ne dosega vseh deviantov, vedno se veliko deviantov izmika nadzorstveni pozornosti in ga blokira, nevtralizira ali celo napravi nesposobnega. To je pač usoda vseh nadzorstvenih mehanizmov, ki predstavljajo nekakšno strašilo možnim kršilcem po eni strani, in kaznovalno oblast, po drugi. Iz tega nedvomno tudi izhaja, da nikoli in nikjer niso vsi prijeti, in da nadzorstveni mehanizmi uspe-

vajo predvsem tam, kamor lahko prodirajo, vse ostalo pa jim je pretežno nedosegljivo. In kjer je potem njihova porazdeljenost odvisna od lastne moči obvladovanja problematike, ki jo morajo nadzorovati, je njihovo **delovanje povsem diskriminаторno**. Diskriminatornost se kaže predvsem v tem, da norme, pravila, napotila itd. veljajo formalno za vse enako, od celokupne resnične deviantnosti pa nadzorstvo obvladuje dejansko le nekatere vrste, ostalih pa ne, in v tem je njegova nemoč, kajti ukvarja se samo s tistimi pojavi, ki jih je uspelo zaznati in s tistimi storilci, ki so se dali prijeti.

Ta spoznanja še posebej veljajo za samovarovalno organiziranost v lokalnih skupnostih, ki se najprej uspeva ukvarjati s tisto deviantnostjo, ki ji je dosegljiva, to pa je predvsem **konzervativna**, in od te v glavnem le tista, ki jo stori domače prebivalstvo. Vendar, s »pokrivanjem« terena, zasičevalnimi patrolami in masovno budnostjo lahko veliko stori za preprečevanje oziroma odstranjevanje ali zmanjševanje možnosti za kriminalno ogrožanje. »Teritorializacija« samovarovalnosti ima glavno napako v tem, da je **različno porazdeljena** in to odvisno od ljudi, ki se hočejo ukvarjati s protikriminalnimi dejavnostmi. To pa pomeni po eni plati odvračanje ogroženosti z območij, na katerih delujejo samozaščitni mehanizmi in uravnavanje deviantnosti tja, kjer jih ne skrbi ta problematika, ali kjer sploh še niso zaradi nje v nevarnosti. Teritorializacija ali ozemeljskost deviantnosti pa se ločuje še na primarno in sekundarno.¹⁶ Primarna nastaja tam, kjer ljudje žive, sekundarna pa na območju, kamor ljudje zahajajo, ali v prostorih, kjer delujejo. Hkrati poznamo v porazdeljenosti deviantnosti še privlačajoča in rojevajoča območja, vsako s svojimi značilnostmi. Na rojevajočih ljudje žive in od tod hodijo »delat« kazniva dejanja tja, kamor jih privlačijo prostorske značilnosti, ki jim marsikdaj deviantnost tudi olajšujejo.

Samovarovalnost mora upoštevati vse razsežnosti, ki zadevajo lažje **ugotovljivo prostorsko umeščanje deviacij** z njihovimi povzročitelji. Gotovo je, da so v tem pogledu najbolj na udaru »mladi« devanti tam, kjer jih poznajo. In še kakšni drugi, ki spodbujajo k t. i. »problemom naravnemu izvajanju policijskih dejavnosti«, za razloček od splošnega usmerjanja podobnega delovanja v lokalni skupnosti, kjer je dezorgani-

¹⁶ Taylor/Gottfredson v Communities and Crime, s. 400.

zacija tolikšna, da je samovarovanje nujno. Zato gotovo prihaja do tega, da so »**domači devianti prej in bolj nadzorovani**, kot tisti, ki prihajajo največkrat nepričakovano od drugod in čestokrat sploh niso znani. Od tod diskriminacija do prav določenih »target groups« nasproti vsem drugim, ki niso opaženi in iz tega razloga tudi ustrezzo »obdelovani«. Toda tujci vedno ustvarajo sumničavost.

Za delovanje v okviru samovarovalnosti je pomembna seznanjenost z dogajanjem, ki določa ukrepanje tako možnih žrtev in opazovalcev kot odgovornih ljudi za organizirano varstvo. Informacija pa je najbolj kakovostna, kot pravi Vodinelić, če je celovita, objektivna, resnična, popolna, konkretna, naravnana k ciljem, učinkovita, pravočasna, operativna, kontinuirana in zdiferencirana, selektivna, preverljiva, kritična, praktično koristna in uporabna.¹⁷

5. Proaktivnost »državljaanske« kontrole

Tovrstna razmišljanja zadevajo predvsem tiste nadzorstvene mehanizme, ki opravljajo dejansko operativno, to je neposredno terensko kontrolo. Ni toliko pomembno, kako so organizirani, kakšni so, kaj delajo, ali dejavnosti opravljajo peš ali kako drugače, v uniformi ali v civilu itd. Ključno je, da se pojavljajo »na terenu« in da delujejo med ljudmi in zanje. Toda, to je mogoče delati na **dva glavna načina: reaktivno in proaktivno**. Reaktivnost se kaže predvsem v odzivanju na želje oziroma zahteve po določeni vrsti delovanja, kar v bistvu pomeni nekakšno pasivizacijo in »gašenje« problematike, zaradi česar tudi očitajo policiji, da pogosto svoje dejavnosti opravlja v smislu »fire brigade policing«. To tudi zaradi tega, ker je zaradi nezadostnosti in preobširne problematike ter preobsežnosti posamezne dejavnosti potisnjena v reševanje nujnih zadev, ki jih je toliko, da sploh nima možnosti izvajati naloge po izključno lastnih pobudah. Proaktivnost pa je izražena prav v tem, da imajo nadzorstveni mehanizmi pobudo v svojih rokah, da se usmerjajo na vprašanja, ki so aktualna po njihovi presoji problematike in v bistvu naj bi šlo za »problem oriented policing« za doseganje ciljev, ki so med najpomembnejšimi in dolgoročnimi. Če je reaktivno delovanje gašenje požarov, ko so že tu, je proaktivno ukrepanje vse tisto, da do požarov ne

bi prihajalo, kolikor je mogoče ta dva pojma pojasnjevati s to prispolobo.

Kolikor potem takem »samovarovanje« zmanjšuje priložnosti za kriminal, operativno nadzuruje, opozarja ljudi, kako naj se izognejo viktimizacijam, priporoča prijavljanje dogodkov in njihovih storilcev, pripravlja in vodi osebno in hišno (gospodinjsko) varstvo ter varuje sosede in v tem oziru ustvarja ustrezeno **kolektivno vedenje in skupinsko psihozo primerno za te namene**, je to predvsem proaktivno delovanje. Proaktivno je že zaradi tega, ker je na splošno preprečevalno, čeprav se nobeno samovarovanje ne more odreči reagiranju na deviacije, potem, ko so že tu. Samovarstvo je res dokaj usmerjeno v ravnanje z dogodki in ljudmi, ki so njihovi povzročitelji, toda tega dela je vendarle dosti manj od tistega, kar izhaja iz pričakovanj, kako delati, da se »nekaj« sploh ne bo zgodilo. Na to kažejo že vsa prizadevanja za t. i. »target hardening« (utrjevanje cilja) kot taktike, ki naj storitev dejanja otežkoči, ali pa celo onemogoči in prepreči. Sem sodi npr. vzidavanje varnih vrat in oken, nameščanje ključavnic, zamreževanje vhodov, postavljanje ograj, označevanje predmetov, uporabljanje alarmnih naprav¹⁸ itd. **Prevencija je zato nasprotno predvsem proaktivno delovanje**, ki temelji na diagnozi in prognozi stanja, vključno z ukrepanjem. Toda z lokalnim samovarstvom je uresničljiva ali dosegljiva le toliko, kolikor ljudje v skupnosti lahko obvladujejo prostor, na katerem prebivajo, in v njem tudi dogodke in ljudi. To pa pomeni samo tisto, kar lahko vidijo in dosežejo. Čez to ne morejo, kajti vse tisto, kar je »čez«, je tudi ljudem zaradi najrazličnejših objektivnih ali subjektivnih razlogov, hote ali nehote nedostopno, marsikdaj pa sploh nevidno. Zato ima tudi ta lokalizirana samovarstveno organizirana kriminalna prevencija omejen domet. Toda, še vedno je lahko najboljše, kar je doslej na voljo, kjer se je lotevajo in kjer vanjo zaupajo in dokler v njej vztrajajo, kajti vnema navadno hitro popušča.

Najpogosteje je že po videzu fizičnega okolja mogoče sklepati, katera območja so potrebna kriminalno preprečevane pozornosti. V ZDA menijo, da so to kraji, kjer opazimo grafite, umazanijo in smeti, vandalizem, propadajoče zgradbe, zapuščene avtomobile, slabo vzdrževane stavbe, skupine mlajših ljudi, ki se »obešajo« naokoli, pa javno pijančevanje, prostitucijo, pro-

¹⁸ Glej Rosenbaum: Community Crime Prevention, s. 329, 343.

¹⁷ Vodinelić, s. 254.

dajo mamil in vznemirjanje lokalnega prebivalstva.¹⁹

Posamezni kraji torej sami vabijo k ustreznemu odzivanju z organiziranjem lokalnega samovarovanja, ki je odvisno od zmogljivosti ljudi, in če ga sploh hočejo. Varnost je torej v marsičem v njihovih rokah. Tudi policija ga težko vsiljuje, kajti samo »opazuj in poročaj« je lahko sicer policiji v pomoč, vendar organizirano samovarovanje mora peljati tudi k spreminjanju ljudi in ne le k omejevanju nevarnih dogodkov ter individualiziranih viktimizacij.

Proaktivna »državljanska« kontrola gotovo ustvarja stereotip sumljivih ljudi in njihovo tipiziranje. Temu se verjetno ne da izogniti, ker sodi v »kontrolni arsenal« že od nekdaj. Toda, to je največkrat odvisno od opazovalcev in njihove usposobljenosti, kar je spet posebno vprašanje, kajti, antikriminalno dejavnost ljudje lahko različno dojemajo in tudi v tem je videti nevarnost masovne laično organizirane kontrolizacije.

6. Samovarovalni programi

Varovanje pred nevarnostmi je predvidevanje prihodnosti. Iz dogodkov v preteklosti je mogoče sklepati, kakšna dogajanja bodo morebiti šele sledila in domnevamo, če se razmere ne spreminjajo, da je prihodnost nekakšna podaljšana preteklost ali vsaj sedanjost. In če je tako, potem bi bilo mogoče vsaj približno predvideti, kaj bomo doživljali odslej naprej. To pa seveda hkrati ponuja možnost za spreminjanje prihodnosti, vsaj v določenem obsegu in vsaj z obvladljivimi dogodki. Gotovo ne bi ravnali prav, če bi življenju pustili prosto pot, ne da bi vplivali nanj in se ne nazadnje tudi varovali pred ogrožanjem. Iz tega so morala nastati tudi razmišljanja o akcijskih preprečevalnih programih, varnostnem načrtovanju, raznih preventivnih modelih, komunalnih kriminalno-kontrolnih strategijah, programih soseske za zaustavljanje kriminala in še marsikaj podobnega, pri nas morebiti še izdelovanje nekakšnih varnostno-političnih ali politično-varnostnih ocen.

Vsem takšnim in podobnim prizadevanjem je skupno nezadovoljstvo s stanjem osebne in skupne varnosti ter želja, da bi izboljšali kakovost življenja, marsikdaj ne le na tem področju, mavec tudi v zvezi z nekaterimi drugimi dogajanjimi

v soseski in lokalni skupnosti, vključno s socialnimi problemi, onesnaženostjo okolja, nemiri ter težavami zaradi javnega nereda ipd. Zato ni čudno, če so se začele razvijati različne, tem pojavom primerne, izogibalne oblike vedenja, ki so morale privesti do programirane prevenčije. To pa je očiten prispevek h kriminalni politiki oziroma politiki ravnanja z deviantnostjo in nedvomno je lahko bolj uspešno in koristno predvsem tisto, kar se dogaja tam, kjer ljudje prebivajo in kjer se z deviantnostjo neposredno srečujejo. Kajti tam je tudi osebna ranljivost ljudi največja ter odklonskost najvidnejša, zlasti t. i. stanovanjski kriminal pa najbolj občuten.

Iz teh razlogov je docela razumljivo, da večina preprečevalnih ali vsaj opazovalnih programov vsebuje predvsem naslednje sestavine: javno budnost ter usposabljanje zanjo, samovarovanje in samopomoč, zaznamovanje premoženja oziroma stvari, ki jih ljudje imajo, ter hkrati tudi določeno zastraševanje z namenom odvračati pričakovano ogrožanje. Programi²⁰ so v tem oziru načrti za doseganje določenega cilja, to pa je predvsem večja varnost od dosedanje. Programi zato vsebujejo vsa tista dejstva, možnosti, vire in okoliščine, ki skupaj lahko vplivajo na varnost in morajo biti tudi finančno, kadrovsko, organizacijsko, pravno-formalno in še kako drugače podprtih in tudi časovno določeni. Posamezne naloge morajo biti precizirane, odgovornost opredeljena ter porazdeljena med ljudi, ki imajo v skupnosti ustrezen ugled. Marsikdaj se je namreč pokazalo, da so zlasti karizmatične osebnosti v prostovoljnih dejavnostih izredno pomembne za doseganje rezultatov. Preprečevanje pa je delovanje, ki temelji v lokalni skupnosti predvsem na ustrejni motiviranosti, združevanju krajevnih sil in sredstev, in pogosto odvisno od privlačnosti voditeljev. Programiranje na tem področju je torej izkustveno vplivanje na razmere v lokalni skupnosti in soseski, zato, da bi s spreminjanjem in izboljševanjem posameznih razmer vplivali na zmanjševanje deviantnosti. To pa je cilj, ki se mu je treba približevati in za katerega si prizadevata tudi skupnost in soseska, ko mu dajeta svojo legitimnost.

Izkušnje in raziskovanja so potrdila, da so taki programi najbolj učinkoviti, če ne »pokrivačijo« več kot 250 domov, kolikor gre za terensko načrtovanje preprečevanja, čeprav se lotujejo tudi širših območij, seveda odvisno od raznih okoliščin in ne nazadnje tudi od pričakovanj

¹⁹ Prav tam, s. 358.

²⁰ Glej tudi: Sociološki leksikon, s. 501.

in od posameznih modelov o tem, kaj delati (odpraviti viktimizacijo, razširjati kontrolizacijo, spremenjati skupnost ali sosesko itd.). **Odločitve so odvisne tudi od prevladovanja oziroma sprejemanja posameznih kriminoloških teorij in kriminoloških smeri (konzervativni, liberalni in še kakšni drugačni kriminologi)²¹ ter njihove privlačnosti oziroma uporabnosti v posameznih okoljih.**

Pri programiranju samovarovalnosti so še zlasti pomembni čim širša udeležba prebivalstva, splošno sprejemanje programa, možnost zbiranja sredstev za vzdrževanje dejavnosti, podpora države in sodelovanje njenih represivnih mehanizmov, ki prevzemajo tudi glavno inštruktorško vlogo, pomoč strokovnjakov in seveda sodelovanje s sosedji oziroma drugimi soseskami in lokalnimi skupnostmi. Vsa prizadevanja morajo imeti ustrezno organizacijsko obliko in možnost za pravočasno obveščanje o dejavnostih s primerno propagando.

Dosti lokalnih samovarovalnih programov v svetu išče tudi **podpora države** in se povezuje z drugimi podobnimi programi, saj uspeh na enem koncu, ni uspeh v celoti, kajti deviantnost je izredno prilagodljiv pojav, tako v času, kot v prostoru.

7. Vplivanje (modeliranje) na fizično okolje — kot samovarovanje

Theoretična izhodišča o branljivem prostoru izmed vseh možnosti omejevanja deviantnosti še najbolj prihajajo v poštev pri samovarovalnih programih soseske in lokalnih skupnostih, vključno s posameznimi zgradbami in sploh zaprtimi in odprtimi prostori. Začetne zamisli o tem izhajajo od Jane Jacobs (s knjigo *The Death and Life of Great American Cities*, 1961) in poduarjajo naslednja načela: stavbe naj opazujejo njihovi prebivalci, javni in zasebni kraji naj bodo jasno razločevana domena in javni kraji naj bodo v bližini intenzivno uporabljenih območij.²² Iz tega se je kasneje razvila teorija o branljivem prostoru (Defensible space theory) Oscarja Newmana, ki vključuje: rabo resničnih in simboličnih zaprek za razločevanje soseske prebivalcev od upravnih zgradb; ustvarjanje možnosti za stanovalsko opazovanje; oblikovanje nestigmatizirajočega naseljevanja prebival-

stva z nizkimi dohodki; razvijanje nastanitvenih območij blizu varnih ali neogrožajočih predelov in čim manj ljudi ali gospodinjstev naj ima isti vhod v stavbo.

Ključno za branljiv prostor ali »branjivo sosesko« so **zapreke in možnost opazovanja**, kar počno prebivalci, ki s tem vzdržujejo nekakšno svojo »teritorializacijo«. To pomeni, da je z nekaterimi fizičnimi dejavniki mogoče obvladovati določene navade in dejavnosti v prostoru, ki lahko vplivajo na zmanjševanje deviantnosti, ali drugače: simbolične ovire, opazovalne možnosti, dosegljivost in učinki vseh treh, pomenijo večje tveganje za možne storilce, ki zaradi tega odstopajo od kriminalnih namer.

Hunter A. (Symbols of Incivility, 1978)²³ je k temu še posebej poudaril civiliziranost pri vzdrževanju javnega reda, ki naj bi bila očitna zlasti pri nudenju pomoči v kritičnih situacijah. Nasproti temu naj bi bila socialna neciviliziranost oziroma nevljudnost, ki se zlasti kaže v javnem pijančevanju ali popivanju, javni narokomaniji ali prodaji drog, nenadzorovanju otrok, raznih motečih vedenjskih oblikah ipd. Fizični znaki vljudnosti ali civilizacije pa so: urejene trate, grmovja in dvorišča, čista stopnišča, pločniki in ulice, lepo pobarvane hiše, umita okna, nezasmetena in pometena igrišča z vzdrževano opremo itd. Fizična znamenja neciviliziranosti pa so zlasti: prazne ali zapuščene hiše in propadajoče stavbe, prazna zemljišča, še posebej zarasla in nasmetena, stavbe z grafiti, odsluženi avtomobili, nepometene ulice z odvrženimi predmeti itd.

Taka območja so zato privlačna za kriminal, bolj ranljiva in **propadajoči predeli silijo k selitvam prebivalstva**. Boljše stojčeči se izseljujejo, naseljujejo pa se še »slabši« od prejšnjih, kar spet vpliva na ceno zemljišč in stavb, na kriminalno privlačnost stanovanj in poslovnost itd., nered na ulicah pa ustvarja strah pred kriminalom, ki ogroža socialne stike med ljudmi ter vzbuja sumničavost in ksenofobijo.

Branjena soseska potem takem potrebuje »nadzorljivost«, tako da stanovalci obvladujejo svoje okolje z opazovanjem dogajanja okoli sebe. Fizično okolje pa s »preglednostjo« omogoča ne le opazovanje, marveč s svojimi sestavinami (vidnost, razsvetljenost, razmejenost zasebnega od javnega s črtami, znaki, okrasnim grmičjem, opozorili itd.) odvrača zlasti situacijski in pričočnostni kriminal. Kajti zlasti premožensko,

²¹ Glej o tem, Iadicola, s. 16.

²² Taylor/Gottfredson, s. 398.

²³ Prav tam, s. 403.

nasilniško in spolno kriminaliteto pogojujejo fizične priložnosti in ta nastaja ob zanemarjenem nadzorovanju ljudi, ki so v bližini.

Filozofija »branjivega prostora« se torej poleg na prostor opira predvsem na tamkajšnje ljudi, ki naj si ta prostor urejajo tako, da jim bo pomagal pri samovarovanju, ki ga morajo ustvariti predvsem z nadzorovanjem »priložnosti«. Fizično okolje lahko zmanjšuje možnost za deviantnost na dva načina: **neposredno**, s tem, da zatira priložnost za kriminal tako zoper premoženje kot zoper ljudi, in **posredno**, s tem, da se ljudje manj boje, da lažje urejajo svoja medsebojna razmerja in vzdržujejo socialne stike in s tem vplivajo na vedenje, ne le prebivalcev tega območja, ampak tudi možnih storilcev.²⁴

Ustrezno urejevanje območje soseske s primernim fizičnim okoljem potemtakem ugodno deluje na socialne interakcije in zlasti družbeno povezanost (kohezijo) ljudi, kar ustvarja potrebne razmere za sodelovanje tudi v morebitnih preprečevalnih programih ter pri mobiliziranju skupnosti za uspešnejše posamično samovarstvo. **Samopomoč torej v marsičem izhaja iz urejenosti fizičnega okolja.** Le-to določa uporabnike, legitimira prav določene dejavnosti, delegitimira nepovabljeni in dopušča naravne možnosti za vidno opazovanje stanovalcev in nadzorovanje tujcev.²⁵

8. Varovanje stvari — spreminjanje ljudi

Preprečevanje deviantnosti je kot del kriminalne politike naravnano predvsem na dvoje področij: na varovanje stvari in na spreminjanje ljudi. Samovarovanje mora zato upoštevati oboje: vplivati mora na to, da zmanjšuje zlo, ki bi ljudi zadelo s tem, da jim drugi jemljejo, poškodujejo ter uničujejo, kar imajo, to pa zadeva predvsem njihovo premoženje, zdravje in življenje; prav tako pa mora vplivati na ljudi, da tega ne bi počenjali. Če je prvo usmerjeno k možnim žrtvam, drugo velja možnim storilcem. Vprašanje je torej, pri čem pričakovati več uspehov, še posebno zato, ker je dosti lažje predvidevati morebitno viktimizacijo, kot pa napovedovati kriminalne motivacije morebitnih deviantov. Tega namreč največkrat še sami ne morejo vedeti, ker je **večina kriminala vendarle odvisna od priložnosti.** Priložnosti za obe strani

²⁴ Glej več o tem: Rosenbaum v Community Crime Prevention, s. 364—369.

²⁵ Boostrom/Henderson, s. 27.

v kriminalnem paru, tako za žrtve, kot za storilce kaznivih dejanj ali kakršnekoli druge deviantnosti.

Priložnosti so ogledalo, v katerem se odražajo oboji. Glavni razloček je predvsem ta, da jih eni ponujajo ali omogočajo, drugi pa jih izrabljajo — vsaj večinoma je tako, čeprav so tudi izjeme. Zato se tudi vsa prevencija »vrati« okoli teh dveh vprašanj. Toda, ker je lažje iskatи simptome možne viktimizacije, to so navadno prav določene zunanje okoliščine — vidne, zaznavne in oprijemljive, kot pa iz lastnosti in delovanja ljudi sklepati na njihove kriminalne intencije, se kriminalna prevencija pretežno oklepa varovanja pred ogrožanjem. Ta dejavnost je preprostejša (čeprav vlagajo ogromna sredstva in sil vanjo) in tudi manj problematična. Njena prednost je v tem, da človeštvo že od nekdaj izhaja iz spoznanja, da naj se najprej vsakdo sam kar najbolj varuje in šele nato naj pričakuje od drugih, da mu bodo pomagali (in to je tudi država).

Tudi samovarovanje v svojih najrazličnejših oblikah temelji na tej preprosti misli. Zato so preprečevalni programi pretežno zasnovani na patrolnih dejavnostih, opazovanju in sporočanju oziroma prijavljanju, na označevanju predmetov zaradi lažje identifikacije, na rabi signalno-varnostnih naprav najrazličnejših vrst in še na marsičem drugem, tja do osebnega varstva s fizičnim zavarovanjem, varstvom poslovne tajnosti, osebnih podatkov itd. **Varstvo možnih žrtev pretežno upošteva grožnjo napadalcev** in ustvarja zapake, ki odvračajo storilce od njihovih motivov. Kolikor ne gre za zmanjševanje priložnosti, pa gre, če priložnosti že morajo obstajati, za nastavljanje pasti, v katere naj se ujamejo nepopustljivi napadaleci. In morebiti gre prav tu videti profesionalizacijo kriminala, pri katerem gre za obvladovanje priložnosti, ne nazadnje tudi z usposobljenostjo in tveganjem, kolikor že ne z ustvarjanjem ter iskanjem priložnosti za kriminalno ogrožanje žrtev.

Ali gre z nastavljanjem pasti, ustvarjanjem groženj, tja do najpreprostejših oblik »branjivega prostora«, videti tudi prizadevanja za spreminjanje volje ljudi, da se ne bi predajali kriminalnim intencijam? V določenem obsegu najbrž res. Toda to je vendarle odvisno predvsem od možnih storilcev, ki izmed veliko priložnosti izbirajo le nekatere, večine pa ne. Zato prav tu nastaja ključno vprašanje: ali se z budnostjo lokalnih skupnosti in soseske, njunimi kontrolnimi strategijami, dejavnostmi in posameznimi ukrepi

in sploh programi, spreminjajo ne le varovalci, ampak tudi možni storilci? Zato se danes bolj kot kdajkoli doslej pojavlja izhodišče: »spreminjati storilce in ne skupnosti«.²⁶

Najpomembnejši so torej storilci. Toda pri njih so tako kriminologija kot druge znanosti in na njih temelječe dejavnosti izgubile bitko. Vsa prizadevanja za boljšo kakovost življenja, izobrazba, družinska urejenost, zaposlovanje, pomoč in rehabilitacija itd., niso ne zmanjšali recidivizma in ne ustavili naraščanje kriminala. **Vsi poboljševalni sistemi so se pokazali v glavnem kot neuspešni**, poleg tega pa so usmerjvani le na skupine, ki niso vedno posrečeno izbrane, saj kontrolne ureditve kjerkoli po svetu obravnavajo le nekatere, večine deviantov pa ne. Poboljševanje ljudi in resocializacija deviantov sta tako največkrat Sizifovo delo — draga in neplodno. Ali ostajata na voljo res samo še izolacija deviantov in zaostrovanje prava?

Komunalizacija družbenega nadzorstva torej ne poudarja brez smisla t. i. »double failure«, tako pri konvencionalnem kot pri nekonvencionalnem priložnostnem sistemu,²⁷ ki napeljuje na kriminal. Toda, upanja ne gre izgubljati, še posebej, če niti ne vemo, kaj bi bilo, če vseh teh preprečevalnih prizadevanj sploh ne bi bilo.

Sklep

Varnost posameznika in njegovih bližnjih v okolju, kjer prebivajo, je ob koncu 2. tisočletja eno izmed ključnih sestavin človekove kakovosti življenja. Vključno s človekovimi pravicami in državljanskimi svoboščinami pomeni vrednoto, ki je čedalje bolj v ospredju demokratičnih ureditev in ljudje se ob upoštevanju dolžnosti in obveznosti zavedajo tudi svojih pravic, do **vedno bolj varnega življenja**. Javno mnenje se zato marsikje obrača zoper državo, ki ne more več zagotavljati želenega varstva pred naraščajočim kriminalom in drugimi oblikami ogrožanja, ki včasih sploh ne predstavljajo več primarne viktimizacije. Zato ljudje marsikje (tudi ob podpori države) v svojem začetnem entuziazmu jemljejo v svoje roke rajrazličnejše pobude, nerедko tudi pod vplivi medijev, za organiziranje samovarovanja, pri katerem s komunalizacijo kriminalne prevencije vzpostavljajo nekakšno **alternativo kazenskemu pravosodju**, tako, da

²⁶ Byrne, s. 487.

²⁷ Reiss, A. J. v Reiss/Tonry, ed. Communities and Crime, s. 13.

predvsem z nekazenskimi dejavnostmi v svojem okolju ustvarjajo varnejše razmere. Pri tem gotovo vstopata lokalna skupnost in soseska v nekašno recipročno razmerje s kriminalno skupnostjo, ob tem pa se tudi laično prebivalstvo začenja intenzivneje ukvarjati s problematiko deviantnosti na splošno in s posameznimi storilci še posebej. To lahko pomeni, da tudi za varovanje pred nevarnostmi združeni ljudje, predstavljajo določeno grožnjo in strah, če že prisilnih učinkov ni, ker zlasti v pravni državi, ne more vsakdo delati, kar bi hotel, pa četudi je, ne po svoji krivdi, postavljen v položaj, ko se mora sam braniti.

Samovarovanje, organizirano v lokalni skupnosti in soseski, je **način obrambe** pred kriminalom in njegovimi povzročitelji. Temelji predvsem na prostovoljni kontrolni dejavnosti, kjer jo imajo ali želijo imeti in vzdrževati s skupnimi prizadevanji. Sicer pa še vedno vsakemu posamezniku ostane možnost, da se sam brani pred nevarnostmi, ki mu grozijo od drugih, toda večinoma vendarle od drugod — izven njegove skupnosti. In prav v tem je videti motivacijo za medsebojno združevanje ljudi v boju z nevarnimi prišleki in tujci, zaradi katerih se pojavlja strah in razlogi za izboljševanje socialne kohezije. Oboje ni brez pomena za motiviranost pri zmanjševanju in omejevanju deviantnosti in kriminala v posameznem okolju.

Zato gotovo nujno nastajajo različne oblike samovarovanja, največkrat spodbujevane spet z različnimi stopnjami ogrožanja in ozaveščenosti tega ogrožanja. Pri nas se ne moremo meriti s prizadevanji drugod, kjer žive v drugačnih razmerah kot so naše, tukaj in zdajle, kjer konvencionalni in poulični kriminal (še) ni tolikšen, da bi motiviral organizirane skupinske dejavnosti, tisto, kar nas najbolj ogroža in pesti, pa ne izhaja iz primarne viktimizacije, pri kateri stopata žrtev in povzročitelj zla v neposredno razmerje. To, kar nas ogroža, vsakega in posredno, je viktimizacija, ki je ne gre iskatи v lokalni skupnosti in soseski. Zato tudi največkrat modeli in programi samovarovanja v lokalni skupnosti in soseski ne prihajajo v poštev. V tem so torej tudi **razlogi za ustrezeno mrtvilo** tam, kjer se morebiti vendarle kažejo potrebe po ustreznem prebujanju, včasih tudi s smotrnejšo rabo narodne zaštite, kolikor že ne bi storili nič drugega.

Boj s kriminalom tudi v lokalni skupnosti in soseski zadeva organiziranost, kar dokazujejo

vsa prizadevanja, s katerimi se ukvarjam v tem pisanju. Če je že motiviranost zanjo lahko kolikortoliko enotna, pa so **oblike združevanja zelo različne**. Povrh se še nenehno menjajo in spreminjajo, nastajajo in propadajo. Tudi tu ni nič večnega, razen vztrajnosti kriminala in represije države, ki pa je čedalje bolj nebogljen. In ta njena nebogljenost je prav tako razlog za samopomoč s samovarovanjem združenih ljudi, tam kjer žive skupaj, drug ob drugem. Zato se sodelovanje zaradi vračanja udarcev kriminalu (fight back)²⁸ kaže kot **podobnost elementarnemu vigilantizmu v zgodovini**, le da na višji rav-

²⁸ Rosenbaum v Community Crime Prevention, s. 417.

ni in celo ob pomoči ustreznih državnih organov (policije), ki pogosto prevzemajo tudi mobilizatorsko ter inštruktorsko vlogo. To pa je seveda velika zgodovinska razlika. Kajti tudi policija, kot najprodornejši in najštevilnejši državni kontrolni mehanizem, se zaveda, da zlasti pri konvencionalnem kriminalu ne more dosti brez podpore lokalnega prebivalstva. Od tod tudi simbioza med državo in vigilantizmom, ki se ne razvija le pri samovarovanju, ampak tudi v svetovanju in pomoči, vzgoji in izobraževanju, rabi prostega časa itd., tja do različnih religioznih opravil, koristnih tudi za kriminalno prevencijo.

Rokopis končan 4. septembra 1991.

LITERATURA

1. Bennett, S., Lavrakas, P.: Community-based crime prevention: an assessment of the Eisenhower foundation's neighbourhood program. *Crime and Delinquency*, London 35 (1989) 3, s. 345—364.
2. Bennett, T.: Factors related to participation in neighbourhood watch schemes. *The British Journal of Criminology*, Oxford 29 (1989) 3, s. 207—218.
3. Bo, J., Yisheng, D.: Mobilize all possible social forces to strengthen public security — a must for crime prevention. *Police Studies*, Cincinnati 13 (1990), 6, s. 1—9.
4. Boostrom, L., Henderson, H.: Community action and crime prevention: some unresolved issues. *Crime and social justice* (1983) 19, s. 24—30.
5. Byrne, J.: Reintegrationg the concept ob community into community-based correction. *Crime and Delinquency*, London 35 (1989) 3, s. 471—499.
6. Davidović, D.: Planiranje i programiranje mera i aktivnosti društvene samozaštite u OUR. *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, Beograd 21 (1983) 3—4, s. 337—350.
7. Davidović, D.: Planiranje mera i aktivnosti društvene samozaštite u organizacijama udruženog rada i drugim samoupravnim organizacijama i zajednicama. *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, Beograd 20 (1982) 1—2, s. 81—92.
8. **Dictionary of the social sciences**. New York, The free press 1965, s. 435, 447, 750—751.
9. **Družboslovje**. Ljubljana, Cankarjeva založba 1979, s. 88, 98, 186, 315. (Leksikoni Cankarjeve založbe.)
10. **Filozofski rječnik**, Zagreb, Nakladni zavod Matice hrvatske 1989, s. 97, 113, 218, 315, 352—353.
11. Frinnel, D., Dahlstrom, E., Johnson, D.: Program edukacije građana za preciznije i češče obavljanje o sumnjivoj i kriminalnoj aktivnosti. *Izbor*, Zagreb 21 (1981) 1, s. 27—34.
12. Garofalo, J., Mc Leod, M.: The structure and operations of neighbourhood watch programs in the United States. *Crime and Delinquency*, London 35 (1989) 3, s. 326—344.
13. Gavrić, O.: Kratki historijski pregled razvoja civilne zaštite u svijetu. *Priručnik*, Zagreb 28 (1980) 6, s. 540—548.
14. Gorelick, S.: »Join our war«: the construction of ideology in a newspaper crimefighting campaign. *Crime and Delinquency*, London 35 (1989) 3, s. 421—436.
15. Henderson, J.: Public law enforcement, private security and citizen crime prevention: competition or cooperation. *The Police Journal*, Chichester 60 (1987) 1, s. 48—57.
16. Hrnjaz, R.: Međusobni odnosi državnih organa, organizacija udruženog rada, radnih ljudi i građana u ostvarivanju sistema opštinarodne odbrane i društvene samozaštite. *Naša zakonitost*, Zagreb 32 (1978) 8, s. 56—68.
17. Iadicola, P.: Community crime control strategies. *Crime and Social Justice*, San Francisco (1986) 25, s. 140—165.
18. Jeglič, P.: *Narodna zaščita kot oblika zaščitnega in obrambnega organiziranja v samoupravno zasnovanem varnostnem sistemu*. Ljubljana, Višja šola za notranje zadeve 1987, 230 s.
19. Klein, L. et al.: Perceived neighbourhood crime and the impact of private security. *Crime and Delinquency*, London 35 (1989) 3, s. 365—377.
20. Kotjelnikov, F.: Lična i uzajamna zaštita stanovništva. *Pregled*, Sarajevo 69 (1979) 9, s. 1087—1093.
21. Kovačević, S., Spaseski, J., Hrnjaz, R.: *Osnovi sistema društvene samozštite SFRJ*. Beograd, Viša škola unutrašnjih poslova 1980, 287 s.
22. Kunz, K.-L.: Die organisierte Nothilfe. *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, Berlin 95 (1983) 4, s. 973—992.
23. Lavrakas, P., Herz, E.: Citizen participation in neighbourhood crime prevention. *Criminology*, London 20 (1982) 3—4, s. 479—498.

24. Lohman, P. M., Dijk, A. G. van: **Neighbourhood watch in the Netherlands**. The Hague, National crime prevention bureau 1988, 29 s.
25. **Moralia in etika**. Ljubljana, Cankarjeva založba 1986, s. 154—155, 298. (Leksikoni Cankarjeve založbe.)
26. Ostrove, B., Di Biase, R.: Citizen involvement as a crime deterrent: a study of public attitudes toward an unsanctioned civilian patrol group. **Journal of Police Science and Administration**, Gaithersburg 11 (1983) 2, s. 185—193.
27. Pennell, S. et al.: Guardian angels: a unique approach to crime prevention. **Crime and Delinquency**, London 35 (1989) 3, s. 378—400.
28. Pennell, S., Curtis, C., Henderson, J.: **Guardian angels**. Washington, U.S. Department of justice 1986, 31 s.
29. Perry, K.: Measuring the effectiveness of neighbourhood crime watch in Lakewood, Colorado. **The Police Journal**, Chichester 57 (1984) 3, s. 221—233.
30. **Pravo**. Ljubljana, Cankarjeva založba, 1987, s. 64, 73, 153. (Leksikoni Cankarjeve založbe.)
31. Reiss, A.: Why are communities important in understanding crime? V: **Communities and crime**. Chicago & London, The University of Chicago press 1987, s. 1—33.
32. Rosenbaum, D. et al.: Enhancing citizen participation and solving serious crime: a national evaluation of crime stoppers programs. **Crime and Delinquency**, London 35 (1989) 3, s. 401—420.
33. Rosenbaum, D., Lurigio, A., Lavrakas, P.: **Crime stoppers**. Washington, U. S. Depertment of justice 1987, 60 s.
34. Rosenbaum, D.: Community crime prevention: a review and synthesis of the literature. **Justice Quaterly**, Cincinnati 5 (1988) 3, s. 323—395.
35. Rosenbaum, D.: The theory and research behind neighbourhood watch: is it a sound fear and crime reduction strategy? **Crime and Delinquency**, London 33 (1987) 1, s. 103—134.
36. Sampson, R.: Crime in cities: the effects of formal and informal social control. V: **Communities and crime**. Chicago & London, The University of Chicago press 1987, s. 271—311.
37. Shapland, J., Vagg, J.: **Policing by the public**. London, Routledge 1988, 226 s.
38. Sherman, L.: Policing communities: what works? V: **Communities and crime**. Chicago & London, The University of Chicago press 1987, s. 343—396.
39. Skogan, W., Maxfield, M.: **Coping with crime**: individual and neighbourhood reactions. London, Sage 1981, 280 s.
40. Skogan, W.: Communities, crime and neighbourhood organization. **Crime and Delinquency**, London 35 (1989) 3, s. 437—457.
41. Skogan, W.: Fear of crime and neighbourhood change. V: **Communities and crime**. Chicago & London, The University of Chicago press 1987, s. 203—229.
42. Sletkin, V.: Dobrovol'nye narodnye družiny na straže obščevennogo porjadka. **Socialističeskaja zakonnost'**, Moskva (1979) 8, s. 12—13.
43. **Sociološki leksikon**. Beograd, Savremena administracija 1982, s. 171, 185, 371, 401, 501.
44. Taylor, R., Gottfredson, S.: **Environmental design, crime, and prevention**: an examination of community dynamics. Chicago & London, The University of Chicago press 1987, s. 387—416.
45. Tily, H. C.: Crime stoppers — it works! **International Criminal Police Review**, Paris 41 (1986) 399, s. 142—146, 163—166.
46. Troyer, R.: The urban anti-crime patrol phenomenon: a case study of a student effort. **Justice Quarterly**, Cincinnati 5 (1988) 3, s. 397—419.
47. **Učastie obščestvennosti v bor'be s prestupnost'ju v socialističeskih stranah**. Moskva, Vsesojuznyj institut po izucheniju pričin i razrabotke mer predupreždenija prestupnosti 1980, 71 s.
48. Vodinelić, V.: Metodološki i organizacioni principi društvene samozaščite. **Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo**, Beograd 22 (1984) 3—4, s. 241—256.
49. Vršec, M.: **Sodobna varnost in družbena samozaščita v SFRJ**. Ljubljana, Delavska enotnost 1988, 387 s.
50. **Zakon o obrambi in zaščiti**. Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana 48 (1991) 15, s. 511—531.
51. **Zakon o osnovama društvene samozaštite**. Beograd, Službeni list SFRJ 1974, 233 s.

Seznam uporabljene literature pripravila
Marija Milenković

Organized Self-protection

Janez Pečar, S. J. D., Professor of Criminology, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti, Kongresni trg 11, 61000 Ljubljana, Slovenia.

In fear of their lives and property, people in a local community and neighbourhood nearly everywhere in the world have increasingly organized their own protection over the past decades. This vigilantism often enjoys the support even of a state and especially of the police who are more and more powerless vis-a-vis new forms of crime, although they are in most cases even hardly capable of controlling unconventional crime without the participation of the public. For this reason the most varied forms of self-protection have arisen, their creation being motivated by feelings of powerlessness, fear and xenophobia of potential victims. Self-protection mostly rests on its own resources, abilities and capacities as well as on some kind of territorial organization of protection which may result in unexpected enclavization.

»Citizen« control, established in this way, mostly operates proactively, stimulates collective behaviour and such group psychosis as is appropriate to defence for which it also conceives adequate preven-

tive programmes, security planning and elaborates control strategies. At the same time it also shapes an adequate physical environment, based on knowledge about »defensible space«. In all this it is easier to control directly and indirectly suspicious people and events as well as victimogenic situations. These do not require only the protection of property as the most feasible way of controlling deviancy but also the modification of people. The most important actors are of course perpetrators, the most often those who come into the individual neighbourhood or local community from elsewhere. Self-protection, organized either individually or in groups, increasingly becomes an important way of defence and an alternative to the activities operated by state repressive agencies.

Key words: crime prevention, self-protection, programmes, security, neighbourhood.

UDC 351.746